

■ Педсавет

ЦІ МОГУЦЬ ПАДРУЧНІКІ БЫЦЬ ІДЭАЛЬНЫМІ?

І ЦІ ПРЫСЛУХОЎВАЮЦА ІХ СТВАРАЛЬНІКІ ДА МЕРКАВАННЯ БАЦЬКОЎ ШКОЛЬНІКАЎ

Школьныя падручнікі выклікаюць шмат пытанняў у вучняў, бацькоў і настаўнікаў. Іх абвінавачваюць у празмерным акадэмізме, падчас складанай для школьнікаў тэрміналогіі, адсутнасці міжпрадметных сувязяў... Нездавальняючы падрыхтоўку выпускнікоў па дакладных навукх многія таксама звязваюць з якасцю школьных падручнікаў. Педагогі са стагам прыгадваюць з настальгіяй савецкія падручнікі і прапануюць перагледзець іх змест, каб паспрабаваць адаптаваць да патрэбаў сучаснай школы. А ці магчыма ўвогуле стварыць школьны падручнік, які задаволіць усіх: і настаўнікаў, і вучняў, і іх бацькоў? Якім павінен быць падручнік новага пакалення? Чым парадуюць вучняў у новым навучальным годзе стваральнікі вучэбнай літаратуры? Каб атрымаць адказы на гэтыя пытанні, мы накіраваліся ў Нацыянальны інстытут адукацыі.

А МОЖА, ЛЕПШ ЯКАСНЫ?

— Даволі часта ў паняцце «якасны падручнік» укладваюць крыху іншы сэнс — «ідэальны падручнік». Я лічу, што падручнік павінен быць не ідэальным, а сучасным і адпавядаць патрэбам сённяшняга і заўтрашняга дня, — дзеліцца сваімі думкамі начальнік метадычнага цэнтру інстытута Рыгор ЧАМАДАНАЎ. — Ідэальнасць — статычная рэч, а ўмовы вакол нас пастаянна змяняюцца, змяняюцца сучасныя дзеці, развіваецца навука, у тым ліку педагогічная, удасканальваюцца навучальныя тэхналогіі... Грамадства прад'яўляе новыя патрабаванні да навучання і выхавання школьнікаў. Усё гэта пры стварэнні падручнікаў трэба ўлічваць. Не варта забывацца пра тое, што беларускі падручнік — зусім малады. У нас змянілася ўсяго тры яго пакалення (прайшло тры перавыданні). А ў савецкія часы дасканалым лічыўся падручнік, які перавыдаваўся не менш як 10 разоў. Гэта, заўважу, сказалі навукоўцы Акадэміі навук, а не я. З кожным чарговым перавыданнем падручнікі ўдасканальваліся і шліфаваліся. Таму ўсе з павагай прыгадваюць падручнік па фізіцы Пёрышкіна, па гісторыі — Кароўкіна і гэтак далей. Сапраўды, пакуль што некаторыя з нашых падручнікаў яшчэ недасканалыя, але іх змест значна палепшыўся: паміж першым і трэцім выданнем — вялікая розніца! Першыя падручнікі, якія вымушана ствараліся ў вельмі сціслыя тэрміны, былі больш падобныя на навуковыя трактаты, чым на кнігі для школьнікаў. Пры перавыданні падручніка абавязкова ўлічваліся меркаванні педагогічнай грамадскасці... Напрыклад, у аснову стварэння новых падручнікаў па замежных мовах быў пакладзены камунікатывы падыход, паколькі ставілася канкрэтная мэта — кожны выпускнік павінен валодаць гутарковай замежнай мовай і свабодна кантактаваць з носьбітамі іншых моў хаця б на бытавым узроўні.

КОНКУРС — ПА НОВЫХ УМОВАХ

Па словах намесніка дырэктара Нацыянальнага інстытута адукацыі па навукова-даследчай рабоце, доктара педагогічных навук Людмілы ХУДЗЕНКІ, падрыхтоўка і стварэнне сучасных падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў для агульнаадукацыйных устаноў — шматбаковы і творчы працэс, у якім удзельнічаюць вучоныя, метадысты, настаўнікі, выдаўцы і паліграфісты. Галоўная роля ў гэтым працэсе, несумненна, адводзіцца аўтарам ці аўтарскім калектывам. Для павышэння якасці нацыянальных падручнікаў іх трэцяе пакаленне стваралася ўжо на конкурснай аснове. З 2008 па 2012 год быў праведзены конкурс па стварэнні падручнікаў па ўсіх прадметах.

— З улікам атрыманага досведу мы вырашылі перагледзець умовы правядзення конкурсу, — расказвае Людміла Худзенка. — Мяркуюцца, што на конкурс трэба будзе прадставіць канцэпцыю падручніка і адзін з найбольш складаных яго раздзелаў. А раней трэба было напісаць увесь падручнік, выдаткаваць на гэта, магчыма, некалькі гадоў свайго жыцця, а потым даведацца, што праца была марная:

перамог падручнік тваіх канкурэнтаў. Пры такім падыходзе было не шмат ахвотных удзельнічаць у конкурсе... Цяпер пад увагу будзе брацца бачанне будучага падручніка аўтарскім калектывам, яго канцэпцыя, таксама будзе ацэньвацца і шэраг іншых параметраў, напрыклад узровень складанасці выкладання матэрыялу, ілюстрацыйны матэрыял, адпаведнасць узроставым асаблівасцям школьнікаў, адукацыйным стандартам і вучэбным праграмам, сучаснаму стану развіцця навукі, паслядоўнасць і пераемнасць зместу пры пераходзе з класа ў клас, унутрыпрадметныя і міжпрадметныя сувязі. У аснову стварэння новых падручнікаў закладваюцца практыкаарыентаванасць у выкладанні матэрыялу і рэалізацыя кампетэнтаснага падыходу.

Немалаважная акалічнасць — захаванне канфідэнцыяльнасці. Ніхто не будзе ведаць аўтараў падручніка да заканчэння конкурсу. Імёны рэцэнзентаў да абвешчання вынікаў агучацца таксама не будуць, каб цалкам выключыць суб'ектыўнасць пры ацэньванні.

ДАВЕДКА «ЗВЯЗДЫ»

У 2015/2016 навучальным годзе ў адукацыйным працэсе ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі будзе выкарыстоўвацца 499 найменняў падручнікаў і навучальных дапаможнікаў. З іх 249 — ва ўстановах з беларускай мовай навучання і 250 — з рускай. Да новага навучальнага года перавыдадзена 103 найменні падручнікаў і навучальных дапаможнікаў. Сярод навучальных выданняў ёсць і навінкі. Гэта навучальныя дапаможнікі па кітайскай мове для 10 класа, па нямецкай і французскай мовах — для 7 класа гімназій, па англійскай — для 11 класа гімназій. Таксама выдадзена 14 найменняў навучальных дапаможнікаў, выкананых на аснове рэльефна-кропкавай сістэмы Брайля, для дзяцей з парушэннем зроку. Падрыхтаваны працоўны сшытак для пяцікласнікаў па новым прадмеце — «Мастацтва. Айчынная і сусветная мастацкая культура».

АНКЕТА ДЛЯ БАЦЬКОЎ

Як адзначае Рыгор Чамаданаў, звычайна ў аўтарскі калектыв уваходзіць не менш як тры чалавекі. Як правіла, гэта вучоныя (паколькі навуковы складнік падручніка вельмі важны), метадысты і педагогі-практыкі, якія знаёмыя як з метадычным апаратам, так і з адукацыйнай праграмай.

Натуральна, што кожны падручнік абавязкова праходзіць доследную праверку, да якой прыцягваюцца як вучоныя, спецыялісты Акадэміі паслядыпломнай адукацыі і інстытутаў развіцця адукацыі, так і школьныя настаўнікі. І, калі падчас апрацоўкі падручніка высвятляецца, што дзеці не разумеюць вучэбны матэрыял, што настаўніку цяжка растлумачыць вучням нейкую тэму, падручнік адпраўляецца на дапрацоўку...

У межах доследнай праверкі вучэбных выданняў праводзіцца таксама анкетаванне бацькоў. Анкета, якую ім прапануюцца запоўніць, змяшчае наступныя пытанні: «Ці зразумела для вашага дзіцяці выкладзены вучэбны матэрыял у падручніку (ці даступна сфармулявана вызначэнне паняццяў, законаў і прынцыпаў, дадзена іх тлумачэнне)?», «Ці можа ваш сын (дачка), вывучыўшы вучэбны матэрыял, самастойна адказаць на пытанні, якія даюцца ў канцы параграфа?», «Ці мае месца вучэбная перагрузка пры рабоце з падручнікам?». Бацькам прапануецца таксама адзначыць нумары параграфаў і назвы тэм, тэарэтычны матэрыял якіх выклікаў у дзіцяці цяжкасці.

Не ўсе падручнікі выклікаюць незадаволенасць бацькоў. Напрыклад, падручнікам «Хімія» за сёмы клас засталіся незадаволены толькі 2% з іх. Амаль усе бацькі канстатавалі, што дзеці рэдка звяртаюцца да іх па дапамогу менавіта пры падрыхтоўцы хатніх заданняў па хіміі. Ніводнага параграфа (тэмы), тэарэтычны матэрыял якіх выклікаў бы ў сямикласнікаў цяжкасці, не было адзначана. Невыпадкова падручнік «Хімія. 7 клас» быў высока ацэнены і настаўнікамі-экспертамі, якія адзначылі поўную яго адпаведнасць дыдактычным прынцыпам даступнасці і нагляднасці.

Увогуле, думкі бацькоў найчасцей за ўсё супадаюць з ацэнкай вучэбнага выдання педагогамі. Вынікі анкетавання ўважліва аналізуюцца

ўсіх без выключэння вучняў, было праблематычна, — тлумачыць Людміла Худзенка. — З аднаго боку, ён павінен быў утрымліваць пэўны набор базавых ведаў, змест і мова выкладання падручніка павінны былі быць даступнымі абсалютнай большасці вучняў, а з іншага — даваць магчымае высокаматываванае навучэнца для больш паглыбленага вывучэння прадмета. Увадзены профільнага навучання дазволіць нам дыферэнцыраваць змест навучання. Зараз мы працуем над канцэпцыяй базавага падручніка, які будзе ўключаць мінімальна неабходны аб'ём тэарэтычнага і практычнага матэрыялу, а таксама ўтрымліваць электронныя дадаткі. У нас ёсць магчымае зрабіць гэты падручнік яшчэ больш даступным.

на розных тыпах электронных прылад — ад інтэрактыўнай дошкі да планшэта і смартфона.

...І ЛІТАРАТУРА

«ПАД МУЗЫКУ»

Між іншым, сёння на нацыянальным адукацыйным партале (www.adu.by) прадстаўлена ўжо каля 200 электронных навучальных курсаў, створаных у Нацыянальным інстытуце адукацыі па ўсіх вучэбных прадметах з 1 па 11 клас.

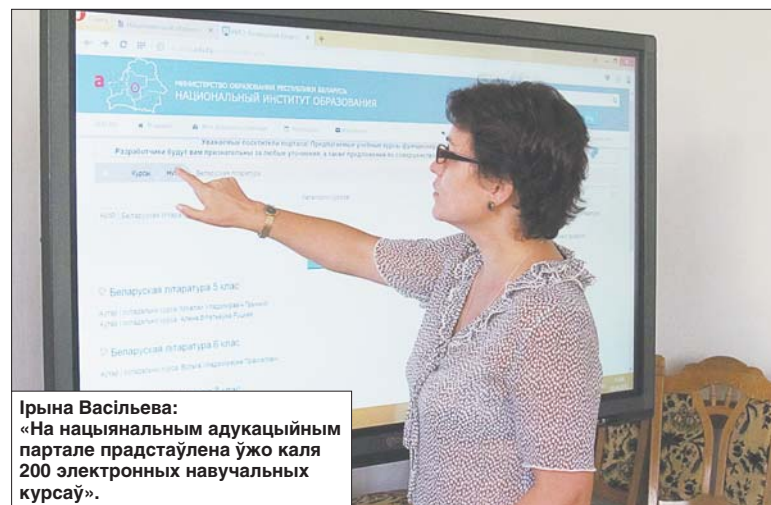
Па словах начальніка ўпраўлення інфармацыйных адукацыйных тэхналогій Ірыны ВАСІЛЬЕВАЙ, кожны з курсаў уключае тры буйныя модулі. Даведчана-інфармацыйны, напрыклад, змяшчае разнастайныя мультымедычныя рэсурсы, слоўнікі, хрэстаматы і іншага кшталту даведчана-інфармацыйнага модуля прадстаўлены рознымі трэнажорамі, практыкумамі, апытальнікамі, задачкамі, тэставымі заданнямі, а інтэрактыўны — віртуальнымі навучальнымі лабараторыямі, рознымі дыдактычнымі гульнямі, камп'ютарнымі мадэлямі, якія дазваляюць візуалізаваць вывучаемыя аб'екты. Напрыклад, пры вывучэнні матэматыкі настаўнік можа выкарыстоўваць інтэрактыўны модуль з дэманстрацыяй дынамічных мадэляў. Іх можна круціць, паказваць у лепшым курсе, мяняць машаб, задаваць неабходныя параметры ў адпаведнасці з умовай задачы. Настаўнік можа загадаць спампаваць мадэль на флэшку, калі ў школьнай аўдыторыі няма доступу ў інтэрнэт, прынесці на урок і з дапамогай камп'ютара і праектара выкарыстаць электронны рэсурс пры тлумачэнні новай тэмы.

Паралельна ў Нацыянальным інстытуце адукацыі рэалізуецца навукова-даследчы праект па стварэнні электроннага падручніка-навігатора па хіміі для 10 класа.

— Падручнік-навігатор пашырае магчымасці класічнага вучэбнага забеспячэння. Яго прынцыпова новая якасць заключаецца ў тым, што ён закліканы выконваць функцыю навігацыі па ўсіх кампанентах вучэбна-метадычнага комплексу. Гіпертэкставая арганізацыя матэрыялу дазваляе хутка перайсці да неабходнага раздзела, параграфа, слоўніка або тэставых заданняў. Пры неабходнасці можна выйсці па спасылцы на рэсурс аддаленага доступу,

Не ўсе падручнікі выклікаюць незадаволенасць бацькоў. Напрыклад, падручнікам «Хімія» за сёмы клас засталіся незадаволены толькі 2% з іх. Амаль усе бацькі канстатавалі, што дзеці рэдка звяртаюцца да іх па дапамогу менавіта пры падрыхтоўцы хатніх заданняў па хіміі.

напрыклад на сайт або партал, дзе размешчаны іншыя кампаненты вучэбна-метадычнага комплексу (хрэстаматы, даведнікі, іншы дадатковы матэрыял), — расказала начальнік адукацыйнага цэнтру інстытута, кандыдат філалагічных навук Ірына ШАЎЛЯКОВА-БАРЗЕНКА. — У адрозненне ад вучэбнага выдання на папяровай аснове падручнік-навігатар уласцівы такія функцыі, як мультымедычнасць, інтэрактыўнасць, наяўнасць зваротнай сувязі (рэакцыя з боку электроннага падручніка на дзеянні навучэнца ў выглядзе каментарыя, дапамогі ці падказкі), магчымае выбудоўвання індывідуальнай адукацыйнай траекторыі. Адметнасцю будзе арыгінальны вучэбны медыяконтэнт: педагогі з Ліцэя БДУ спецыяльна для новага падручніка запісваюць міні-фільмы з дэманстрацыяй хімічных вопытаў. У ідэале падручнік-навігатор павінен быць такім, каб яго можна было выкарыстоўваць

Ірына Васільева: «На нацыянальным адукацыйным партале прадстаўлена ўжо каля 200 электронных навучальных курсаў».

ЯШЧЭ БОЛЬШ ДАСТУПНАСЦІ

З 1 верасня ў 10 класе пачне масава ўкараняцца профільнае навучанне. Якімі падручнікамі будзе забяспечвацца дзесяцікласнікі?

— Пры пераходзе ў 2008 годзе на 11-гадовы тэрмін навучання быў прыняты адзін узровень засваення зместу адукацыі — базавы. У такой сітуацыі стварыць падручнік, які задаволіў бы

НА ПАВЫШАНЫМ УЗРОЎНІ

А цяпер што тычыцца профільных класаў. Для вывучэння прадметаў на павышаным узроўні на партале выкладзена шмат электронных адукацыйных рэсурсаў. Усе яны знаходзяцца ў свабодным доступе. Скажам, калі нейкая тэма ў профільным класе вывучаецца на павышаным узроўні, то ў дапамогу педагогам на партале прадстаўлена ўся неабходная дадатковая інфармацыя. Пакуль што там выстаўлена інфармацыя, якая спатрэбіцца настаўнікам у першай вучэбнай чэкрці. Але паступова гэтая база будзе папаўняцца.

Надзея НІКАЛАЕВА. Фота аўтара.

nikalaeva@zviazda.by